

THEODOR RÂȘCANU

RUGINOASA
mister, blestem și domnie
în palatul lui Cuza

Ediție îngrijită de
Elena Coman

Editura BOOKSTORY

București

– 2024 –

I

A FOST ODATĂ...

Cu mult înainte de anul 1800, Ruginoasa era una dintre cele mai frumoase moșii boierești din Moldova de Sus. Prin întindere și bogății, întrecă și Stânca Roznovanului, de lângă Iași, și Pașcanii Cantacuzinului, și multe dintre moșiile lui Toderiță Balș.

Pe vremea marelui logofăt Săndulache Sturdza, hotarele ei treceau peste granițele a trei județe – Iașiul, Romanul și Botoșaniul – și se întindeau până departe pe Valea Siretului, în sus până în vecinătatea Delenilor lui Ghica și în jos până spre Iași.

Moșia Ruginoasa avea, în acea perioadă, în cuprinsul miilor de fâlc¹ cât îi era întinderea, codri străvechi în care picior de om încă nu călcase și nici securea nu intrase. Și mai avea mori pe

---

¹ Falcă – în Moldova, suprafață egală cu 14.323 de metri pătrați. (n. red.)

Siret și mori de vânt acolo unde nu erau ape, și heleșteie, și iazuri cu pește, și prisăci, și hanuri la drumul mare, la drumurile acelea ce duceau spre Iași sau spre Roman ori Botoșani. Cea mai mare parte din suprafața moșiei era acoperită cu păduri în care mișunau jivinele și din care nu se tăia decât atât cât era necesar pentru curtea boierească și cât li se cuvenea sătenilor pentru nevoile lor, cum era rânduiala pe atunci. Și mai avea moșia Ruginoasa pășuni întinse, izlazuri și suhaturi², sute de fălci, și ponoare³ și coclauri pe care turmele de oi și cirezile de vite nici nu puteau să le pască într-o vară, și fânețe ce rămâneau uneori necosite, căci ierbăritul lor depășea trebuințele curții și ale satului. Față de întreaga cuprindere a moșiei, locurile de arătură erau cele mai puține, căci țăranii nu puteau însămânța decât atât pământ cât puteau munci și cât aveau nevoie, iar boierul nu ținea pământ pe seama lui, căci doar nu făcea negoț cu grâne, iar ceea ce dijmua din ce produceau țăranii, adică partea cuvenită ca plată pentru folosința pământului, îi ajungea pentru îndestularea curții sale.

---

² Suhat – apă puțin adâncă, unde se adapă vitele. (n. red.)

³ Ponor – povârniș abrupt sau adâncitură formată prin prăbușirea, ruperea sau alunecarea unor straturi de teren. (n. red.)

Pe vremea aceea, înainte de tratatul ruso-turc încheiat la Adrianopol, nu se deschisese încă acele căi de comunicație care au prilejuit în Moldova dezvoltarea comerțului cu grâne. Acestea neavând căutare în afară, peste graniță, boierii moldoveni, care stăpâneau sute și mii și zeci de mii de fălci de moșie, ca și logofătul Săndulache Sturdza, nu cultivau pământul pe seama lor, ci îl dădeau țăranilor spre folosință, ei mulțumindu-se să perceapă redevențele stabilite de pravile și de obiceiul pământului ca plată pentru această folosință. Pământul de arătură, pe care sătenii însămânțau cu deosebire porumbul, îi îndestula și pe șerb, și pe stăpân deopotrivă, căci roadele pământului erau, pe vremea aceea, atât pentru țăran, cât și pentru boier, numai produs de consumație. Țăranul însă, deși nu era stăpân absolut pe o bucată a lui de pământ de cultură, ca astăzi, trăia poate mai fericit pe vremea aceea, căci boierul îi dădea pământ cât putea să-l muncească. Boierul avea interes să-i dea țăranului cât mai mult pământ în folosință, deoarece avea și el mai mult câștigat și cu atât mai îndestulată îi era curtea. În afară de acest pământ de cultură, țăranul mai avea dreptul la lemne din pădurea boierească și avea pășune din belșug pentru vitele lui. Aceasta fiind starea de lucruri, pe vremea aceea, când boierii erau stăpânii pământului, iar țăranii erau șerbi, locurile de arătură de pe o

moșie erau proporționale cu puterea brațelor de muncă de pe ea. Și de aceea pădurile, fânețele, suhaturile, pășunile, huciurile⁴ și ponoarele – când nu erau și râpi și coclauri și alte meleaguri nefolositoare – ocupau cea mai mare parte din întinderea unei moșii.

Logofătul Săndulache Sturdza, care a fost și mare vistiernic, avea mai multe moșii, dar nici-una nu-i era mai dragă decât Ruginoasa. Își alesese Ruginoasa ca loc de temeinică așezare și hotărî să-și odihnească acolo bătrânețile.

În locul curților vechi, din bătrâni, cu pereți de vălătuci, cum se făceau odată, cu cerdac de lemn și cu acoperiș de șindrila, logofătul ridică un măreț palat, cu două etaje, ca în târgul Iașiului, după planurile unor meșteri străini. Moșnegii din satul Ruginoasa și chiar oamenii mai tineri care nu călcaseră niciodată în Iași nu văzuseră în viața lor o casă așa de mare; ei se minunau de puterea și de bogăția boierului lor.

— Adevărată curte domnească-i aiasta! spuneau ei.

Înălțată pe delușorul unde fusese altădată curtea veche, noua zidire albă părea un palat din povești.

---

⁴ Huciu – (regionalism) pădure mărunță și deasă. (n. red.)